



# **SUBVENCIONIMIN E BUJQËSISË**

**Dokument për politikë publike përpunimi  
i analizës për Kostot dhe përfitimet Politika  
publike për subvencionimin e bujqësisë**



## **Stërvitje:**

### **Autorë**

Alexandra Kokaroska  
Goce Mojanoski  
Alexander Gavrilovski  
"Zëri Iniciues" – Prilep

**Mentorë:** Natasha Trajkova<sup>1</sup> - Fakulteti ekonomik, Prilep

**Përktheu:** Nevrije Shabani

---

<sup>1</sup> Qëndrimet e shprehura në studimin janë qëndrime të autorëve dhe mentori jo domosdoshmërisht pajtohet me të njëjtit

### HYRJE

Qëllimi i studimit është të ekzaminoj arsyeshmërinë për zbatimin e politikës së subvencionimit të bujqësisë, duke marrë në konsideratë aspektet pozitive (përfitimet) dhe disavantazhet (kostot) nga kjo politikë.

Ky dokument duhet të na ndihmojë të kuptojmë situatën para dhe pas futjes së politikës së subvencionimit të bujqësisë.

Sipas Strategjisë Kombëtare për Zhvillim Bujqësor dhe Rural (Службен весник на РМ бр. 134/2012), në Maqedoni futur politika në mbështetje të bujqësisë nga 2007 përmes cilësisë dhe shpërndarjes së ndihmës shtetërore në formën e subvencioneve në bujqësi, ka për qëllim të ofrojë rritjen e papenguar dhe zhvillimin e prodhimit bujqësor, rritjen e produktivitetit, përdorimin e teknologjisë moderne, konvergjencën e prodhimit bujqësor me standardet dhe kërkesat e BE-së në mënyrë që të lehtësojë eksportin më të madh të produkteve bujqësore jashtë vendit dhe furnizim të mirë të tregut të brendshëm. Politika e subvencionimit të bujqësisë, gjithashtu duhet të kontribuojnë në rritjen e vlerës së shtuar të produkteve bujqësore dhe zhvillimin e të gjithë ekonomisë.

Kur është fjala për analizën dhe vlerësimin e justifikimin të politikës së subvencioneve në bujqësi, duhet gjithmonë të merren parasysh efektet e politikës, jo vetëm në pjesën që është e dedikuar (përdoruesit përfundimtarë), por edhe për publikun e gjerë.

Kjo politikë në mënyrë më të mirë mund të vlerësohet përmes mjetit për analizë të kostove dhe përfitimeve (Cost-benefit analysis- CBA). Duke përdorur analizën do të përcaktojmë të gjitha kostot shoqërore dhe përfitimet ndërsa efektet e përgjithshme (të brendshme dhe të jashtme) janë subjekt i analizave të efikasitetit socio-ekonomik të politikave publike të subvencionimit të bujqësisë në Republikën e Maqedonisë.

## FAKTE RRETH POLITIKËS PUBLIKE TË SUBVENCIONIM TË BUJQËSISË

Sipas Entit shtetëror për statistikë, në vend, aktualisht ka 170,885 ferma. Prodhimi bujqësor në Maqedoni kontribuon me 10 për qind të PBB-së. Rritja e produktivitetit bujqësor është identifikuar si një potencial për rritje dhe zhvillim ekonomik, uljen e varfërisë dhe mundësi për zhvillimin e zonave rurale.

Institucioni kompetent përgjegjës për ndarjen dhe disbursimin e fondeve bazuar në subvencionimin e bujqësisë është Agjencia për përkrahje financiare në bujqësi dhe zhvillim rural (APFBZR). Mënyra e konkurrimit dhe kushtet që duhet përmbushur

fermerët të përdorin burimet në bazë të politikave publike për subvencionimin e bujqësisë, i përcakton APFBZR dhe janë në dispozicion në faqen e saj<sup>2</sup>.

E drejta për të përdorur fonde nga programet për subvencionim të bujqësisë kanë të gjitha fermat e regjistruar në regjistrin e fermave bujqësore që mbahet në Ministrinë e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Ekonomisë së Ujërave të Republikës së Maqedonisë.

Fondet për subvencionim të bujqësisë në Maqedoni janë në dispozicion përmes tre programeve: pagesat e drejtpërdrejta, programi i zhvillimit rural dhe programi për akuakulturë.

Programi i pagesave direkte subvencionon kulturave bimore dhe prodhimin blegtoral. Prodhimi i kulturave bimore iu referohet kulturave të mbjella në fusha, prodhimin e perimeve në ajër të pastër dhe në serra, kultura të pemëve frutore dhe të përpunuara në kapacitete të përpunimit për kilogram, ruajtjen e vreshtave ekzistuese, duhan i papërpunuar, i prodhuar dhe i shitur me kilogram. Në blegtorinë prodhimin përfshihen pagesat e drejtpërdrejta të lopëve të evidentuara për krerë lopësh, krerë të dhive, sipas madhësisë së kopeve për prodhim të mishit të viçit, prodhimin të mishit të lopës, deles dhe qumësht dhie për litër, për kafshë të ruajtura për therje dhe kapacitetet e thertoreve, si dhe masa të tjera në pajtueshmëri me programin për mbështetje financiare të bujqësisë për 2015 (Службен весник на РМ бр. 200/2014).

Programi Rural zhvillimit përdoret për subvencionimin e investimeve për modernizimin e fermave bujqësore dhe për investime në përpunimin dhe marketingun e produkteve bujqësore (Службен весник на РМ бр. 196/2014).

Program për akuakulturë paraqet një sërë masash për të subvencionuar projektet që kanë për qëllim rritjen e konkurrencës dhe për modernizimin e prodhimit bujqësor, duke arritur cilësinë dhe ushqim të sigurt, menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore dhe përmirësimin e kushteve të jetesës në zonat rurale dhe në ekonominë rurale (Службен весник на РМ бр. 194/2014).

Sipas Entit Shtetëror për Statistikë, prodhimi bujqësor para aplikimit të subvencioneve në vitin 2006 arriti në 30.100 miliardë lekë ose nëntë për qind të PBB-së, ndërsa me futjen e subvencioneve në prodhimin bujqësor, ai u rrit me për një për qind si pjesëmarrje në PBV-së (pasi edhe ai u rrit paralelisht), me çka arrin 10 për qind të PBV-së në vitin 2014, gjegjësisht deri në 53.139 miliard si vlerë absolute.

Alokimi i fondeve të paguara për subvencionimin e bujqësisë mund të ndahen në dy pjesë: në fillim të subvencionimit 2007-2010, kur kemi regjistruar një rritje të subvencioneve, e cila, mesatarisht, arriti në 1.6 miliardë dhe periudhën e dytë nga 2011 deri 2014 ku rritja e subvencioneve mesatarisht shkoi në 0.625 miliardë. Fakti është se shumica më e madhe e subvencioneve bujqësore të paguar në vitin 2014, por kur të krahasojmë ata me vitin e mëparshëm 2013, vuri konstatojmë se rritja është 250 milionë denarë, e cila është sasi e konsiderueshme e vogël në krahasim me 2007-2008, ku ishte 1.7 miliardë denarë.

2 [http://www.ipardpa.gov.mk/Root/mak/default\\_mak.asp](http://www.ipardpa.gov.mk/Root/mak/default_mak.asp)

Për të identifikuar efektet e politikës së subvencionimit të bujqësisë, të cilat janë të bazuara në perceptimin e fermerëve, bëmë kontakt të drejtpërdrejtë me anë të një ankete<sup>3</sup> në nivel të të gjitha rajoneve në Maqedoni, duke anketuar 383 ferma, prej të cilave 350 të anketuarve ishin fermerë individualë të prodhimit (të vetëpunësuar dhe pronarë të vetëm) dhe 33 të tjerët janë shoqëri Prodhuesit individual bujqësorë që përdorin subvencione për disa vjet kanë një problem në lidhje me mënyrën e pagesës së fondeve, sepse fondet që ata marrin llogarinë e tyre të kanë vetëm etiketën e fondeve për subvencione, pa caktuar vitin e pagesës dhe bazën e saj. Në fund të fundit, fermerët e di se çfarë dhe kulture subvencionet e marra nga vitet e shtetit dhe çfarë ata bëjnë. Kjo i bie që bujqit nuk e dinë se për cilën kulturë kanë marrë subvencione cilit vit i referohen të njëjtat. Ky nuk është rast edhe me prodhuesit e duhanit.

Të dhënat e përpunuara gjithashtu tregojnë se fermerët individualë përmes përdorimit të subvencioneve pothuajse nuk kanë vlerë të shtuar në produktet e tyre, gjegjësisht atrë që prodhojnë 98 për qind e shesin më së shpeshti si një produkt i papërpunuar, ndërsa dy për qind e produkteve (qumësht apo perime) që ata përdorin për nevojat e tyre personale, nuk janë të destinuara për tregun.

Të anketuarit vunë në dukje se subvencionet në lidhje me investimet për modernizimin e fermerëve, të ndihmuara nga programi për zhvillim rural, kanë përdorur për pajisje për mjelje laktofizeri dhe hidroforë për ujë të pijshëm për bagëtinë dhe për të ujitur tokën bujqësore. Gjithashtu theksuan se modernizimi i pajisjeve ka rritur ndjeshëm konsumin e energjisë elektrike në këto familje, nga dy deri në katër mijë denarë në muaj. Ajo gjithashtu do të rrisë koston e produktit përfundimtarë në treg.

Nga numri i përgjithshëm i të anketuarve, 38 për qind e investimeve në modernizimin e fermave bujqësore kanë të bëjnë me prodhimin e kulturave bimore (drithëra, perime, etj) të ndihmuara nga Programi për Zhvillim Rural i kanë përdorur për blerjen e traktorëve me fuqi të ulët dhe blerjen e makinerisë së nevojshme ngjithëse.

Në bisedë me fermerët rreth planeve të tyre për fëmijët e tyre që punojnë në bujqësi, 76 për qind theksuan se të rinjtë nuk janë të interesuar të merren me këtë aktivitet bujqësor duke lënë shtëpitë e tyre në kërkim të një jete më të mirë dhe cilësi më të mirë të jetesës. 24 për qind e mbetur besojnë në vlefshmërinë dhe efektet e futjes së subvencioneve në bujqësi, në çdo pikëpamje.

Rezultatet e hulumtimit nuk do të përfshihen në analizën e kostove dhe përfitimeve për shkak se ato bazohen në perceptimin e fermerëve dhe nuk janë të kuantifikuara si efekt i politikës publike.

3 Të gjitha të dhënat nga anketa të marrin me një shkallë të dyshimit, ose me një shkallë sigurie, për shkak se ato dalim nga perceptim i fermerëve

## KARAKTERISTIKAT STRUKTURE TË PRODHIMIT BUJQËSOR PARA DHE PAS FUTJES SË POLITIKËS SË SUBVENCIONIMIT TË BUJQËSISË

Regjistrimi i Bujqësisë në vitin 2007 është kryer në mënyrë që të konstatojë gjendjen e bujqësisë në vend. Ky vit (2007) është marrë si vit referimi që për herë të parë u prezantua politika e subvencionimit të bujqësisë dhe efektet e saj do të trajtohen në këtë analizë. Për krahasim para futjes dhe pas futjes së subvencioneve në bujqësi, është marrë në viti 2013, në të cilin shuma e subvencioneve arriti në 8.1 miliardë.

**Tabela 1.** Treguesit kryesore të Bujqësisë në vitin 2007 dhe 2013

Tregues	2007	2013
Numri i fermave	192.675	170.885
Sipërfaqja e tokës bujqësore të shfrytëzuar	334.226 ha	315.863 ha
Makineri - Numri i traktorit	74.641	92.708
Makineri - Numri i kombajnave	1.686	1.797
Anëtarët e familjes angazhuar në fermat individuale dhe të punësuarit në ndërmarrje	471.069	441.742
Çmimet e produkteve bujqësore - p.sh çmimi i shitjes për litër të qumështit nga fermerët individualë	27 denarë	18 denarë
Numri i bagëtisë	253.766	238.333
Numri i deleve	817.536	731.828
Numri i dhive	126.452	75.028
Prodhimi i qumështit të lopës	373.706 litra	380.735 litra
Prodhimi qumështit të deles	35.473 litër	34.270 litër
Prodhimi total i misrit	218.076 tonë	258.960 tonë
Prodhimi total i lulediellit	3.579 tonë	3.832 tonë
Prodhimi total i duhanit	22.056 tonë	27.859 tonë
Prodhimi total i rrrshit	209.701 tonë	292.075 tonë

Burimi: Instituti Kombëtar i Statistikave dhe Regjistrimi i Bujqësisë 2007

Tabela 1 tregon disa tregues për bujqësinë duke inkorporuar një krahasim në mes 2007 dhe 2013. Nëpërmjet këtij krahasimi vërehet rënie e dukshme në numrin e fermave në vitin 2013, dhe një reduktim i sipërfaqes që përpunohet me kultura. Por, derisa vlerat në fushën e tokës së punëshme reduktohen nga ana tjetër prodhimi i kulturave bujqësore rritet, gjë që nuk është rasti me blegtorinë, ku ka një rënie të numrit të kafshëve, si dhe rritjen e të dhënave të prodhimit të qumështit që është interesante më tej për Analiza. Në çka mbështetet ky rezultat, do të bëhet një analizë e kostove dhe përfitimeve, të cilat do të na japin një pamje të vërtetë të futjes së kësaj politike. Investimet në modernizimin paraqesin të dhëna interesante, e cila është rritur në periudhën pas futjes së subvencioneve e të cilat kanë një afat më të gjatë të përdorimit, dhe me atë efektet do të jenë të dukshme në periudhën që pason.

# ANALIZA E KOSTOVE DHE PËRFITIMET E POLITIKËS PUBLIKE PËR SUBVENCIONE BUJQËSORE

## KOSTOT

### Kostot materiale direkte për zbatimin e politikave publike

Bazuar në të dhënat në dispozicion nga institucionet shtetërore të zgjedhura si shpenzime materiale të kësaj politike janë:

- Kostot e programit kombëtar për pagesat direkte
- Kostot për programin kombëtar të zhvillimit rural
- Kostot e programit kombëtar për akuakulturë

Zbatimi i programit IPARD 2007-2013 nuk janë marrë si shpenzim, sepse ky program bën pjesë të fondeve e BE-së për anëtarësim dhe nuk është një shpenzim i drejtpërdrejtë i buxhetit të shtetit.

Tabela e mëposhtme 1 tregon kostot e zbatimit të këtyre programeve, në kuadër të zbatimit të politikave publike në bujqësi dhe zhvillim rural.

**Tabela 2** Lëvizja e të dalave nga buxheti i shtetit

Vjet (në 000 denarë)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Gjithsejtë
Program pagesat direkte	986.680	2.652.649	3.925.000	5.500.697	6.233.500	6.932.000	6.885.000	6.499.404	39.614.930
Program për zhvillim rural	75.000	132.200	420.000	579.000	340.000	599.938	1.160.000	1.799.695	5.105.833
Akuakultura	5.718		10.574	64.300	64.500	75.000	90.000	90.000	400.092
<b>Gjithsejtë</b>	<b>1.067.398</b>	<b>2.784.849</b>	<b>4.355.574</b>	<b>5.962.000</b>	<b>6.638.000</b>	<b>7.606.938</b>	<b>8.144.000</b>	<b>8.389.099</b>	<b>44.938.858</b>

Burimi: Agjencia për përkrahje financiare në bujqësi dhe zhvillim rural të Republikës së Maqedonisë

Në përputhje me atë që treguam në Tabelën 2 mund të shihet se totali i të dalave - shpenzimet nga buxheti i shtetit për zbatimin e këtij programi janë në një rritje të vazhdueshme në periudhën e shqyrtuar. Rritja më e madhe është regjistruar në programin kombëtar për pagesat direkte në periudhën në vitin 2014, si dhe programin e zhvillimit rural. Pjesa më e madhe në realizimin e këtij programi si shpenzim ka programi kombëtar për pagesa të drejtpërdrejta, e cila në të dalavt totale llogariten për

88 për qind. Zhvillimi rural merr pjesë me 11.1 për qind, ndërsa programi për akuakulturë përbën vetëm 0.9 për qind të totalit të të dalave për zbatimin e kësaj politike publike.

Kostoja ose të dalat nga buxheti i shtetit për zbatimin e programit kombëtar për pagesat direkte nga viti në vit janë në rritje të vazhdueshme, nga 986 milionë denarë në vitin 2007 deri në 6.5 miliardë denarë në vitin 2014.

Të dalat e përgjithshme nga programi për zhvillim rural lëvizin nga 75 milion në 2007 në 1.8 miliard denarë në vitin 2014. Ndërsa programi për zhvillimin e peshkimit dhe akuakulturës është zbatuar në vitin 2007, me atë që në vitin 2008 nuk janë siguruar fonde për të. Ky program në të dalat e përgjithshme për zbatimin e politikave publike për subvencionimin bujqësor merr pjesë për të paktën rreth 0.9 për qind të të dalave të përgjithshme. Buxheti i realizuar për këtë program lëvizë nga 5.7 milionë në vitin 2007, 0 denarë në vitin 2008 në 90 milion në vitin 2014.

### **Kostot materiale indirekte**

Kostot indirekte jo-materiale si rezultat i subvencioneve në këtë analizë. (p.sh Shpenzimet jo-materiale në lidhje me lejet e ndryshme dhe miratimet, për shembull GAP Global).

## **PËRFITIMET**

### **Përfitimet materiale të drejtpërdrejta**

Në analizën e politikave publike janë identifikuar më shumë përfitime materiale, shumë prej të cilave janë të përfshira në njëri-tjetrin (p.sh.. Zhvillimi i prodhimit të bimëve në BPV-në totale të bujqësisë, etj) .. Prandaj, përfitimet direkte nga zbatimi i politikave publike në subvencionimin e bujqësisë janë ulur për përfitime themelore të tilla si:

- Rritja e vlerës së shtuar t.e. BPV-së në bujqësi;
- Efektet e modernizimit e bujqësisë.

Si një nga parametrat kryesorë për suksesin e një politike në lidhje me zhvillimin e ekonomisë në tërësi janë pritjet apo rritja e realizuar e BPV-së në sektorin të cilit i referohet politika. BPV-ja përfshin pagat bruto në bujqësi dhe përmirësimin e eksportit neto të produkteve bujqësore, kështu në grafiku 1 është marrë parasysh vetëm vlera e ndryshueshme e shtuar në bujqësi dmth BPV-ja e prodhimit të bujqësisë si parametër i vetëm për përfitim në këtë politikë publike.

Sipas Entit shtetërorë të statistikave lëvizja e BPV-së në prodhimin bujqësor ka dhënë të dhënat e mëposhtme.

Sipas këtij grafiku mund të konstatojmë se BPV-ja në prodhimin bujqësor në nivel vjetorë ka rritje të vazhdueshme, me përjashtim të vitit 2009, 2011 dhe 2012, kur vërehet diferencë negative në krahasim me vitet e mëparshme.

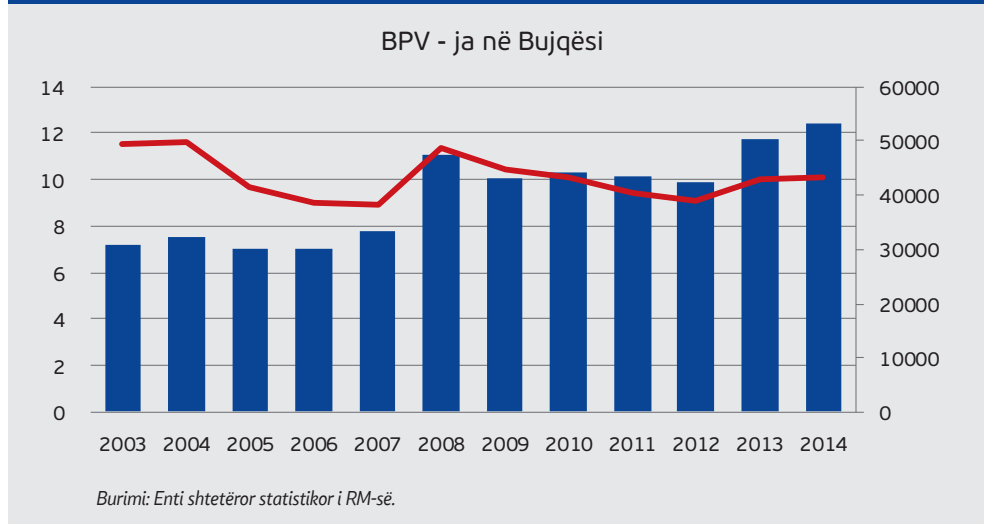


Në qoftë se kryejmë një krahasim në mes të periudhave para futjes së subvencioneve (2000-2006 vit) dhe periudhës pas futjes së subvencioneve (2007-2014 vit) vijnë në të dhëna se pjesa përqindja e bujqësisë në totalin BPV-së ngelet në një nivel i ngjashëm para dhe pas futjes së subvencioneve. Për shembull, në vitin 2000 vlera absolute ishte 25.105 miliard euro, dhe në vitin 2010 44.258 miliardë denarë, gjegjësisht në dy vitet krahasuese pjesa përqindja e prodhimit bujqësorë në BPV është 10 për qind, gjegjësisht BPV-ja e prodhimit bujqësorë rritet paralelisht me rritjen e BPV-së së përgjithshme.

Me qëllim të një analize të saktë të kësaj politike do të merret me gjendjen e referencës, e cila do të fokusohet në at se çka do të ndodhë nëse masa nuk do të ekzistonte (counterfactual). Kjo është veçanërisht e vështirë në bujqësi për shkak të ndikimit të faktorëve të motit të tilla si reshjet dhe temperaturat. Megjithatë, mund të supozohet se efektet pozitive dhe negative të këtyre faktorëve në afat të mesëm (p.sh., brenda disa viteve) janë neutralizuar dhe gjendja referencës mund të përdoret për situatën përpara futjes së masës. Alternativa e parë është që të marrë vlerën mesatare të shtuar nga vitet e kaluara. Nga të dhënat e paraqitura në tabelën e mësipërme mund të shihet se vlera e shtuar në katër vitet e para të futjes së subvencioneve (p.sh. 2003-2006) shkonin 30-31 miliardë denarë. Mund të supozohet se prodhimi bujqësor pa subvencione do të sillej në nivele të ngjashme si në 2003-2006, pra 30-31 miliardë denarë. Prandaj, vlera e referencës në analizën e mëtejshme është marrë 30.894 miliardë denarë ose BPV-ja mesatare në bujqësi në periudhën 2003-2006. Bazuar në këtë situatë reference është llogaritur rritja e BPV-së në vitet kur politika është në veprim.

Gjithashtu, rritja në çdo vit kur politika publike për subvencionimin e bujqësisë është në funksion, në BPV-ja është shuma e subvencioneve të paguara (kosto direkte), për

**Grafiku 1.**  
Pjesëmarrja e prodhimit bujqësorë në BPV



shkak se, sipas metodologjisë të Entit shtetërorë të statistikave, edhe këto shpenzime paraqesin një pjesë të BPV-së.

**BPV** = Konsumi final + bruto - investim + exportit - importet

Ku konsumi final = Konsumi final i ekonomive familjare + Konsumi final + konsumi NPSID + konsumi final i Shtetit (Државен завод за статистика, 2015).

Për të shmangur llogaritjen e dyfishtë të ndikimit nga futja e politikës së subvencionimit të bujqësisë mbi bazën e eksporteve neto nuk do të përdoret si një variabël në analizë. Maqedonia, në tregtinë e përgjithshme të jashtme ka një deficit të vazhdueshëm. Pasqyra në sektorin e ushqimit, e cila përfshinë bujqësinë, së bashku me industrinë e përpunimit, gjithashtu, është e ndryshme. Edhe pse bujqësia është një degë strategjike në Maqedoni, Maqedonia ka ende një rezultat tregtar negativ në këmbimin me jashtë, gjegjësisht më shumë importon ushqim se sa eksporton. Me zbatimin e politikës në subvencionimin e bujqësisë një nga pritjet është reduktimi i këtij deficiti. Kjo pritje është plotësuar pjesërisht sepse kemi të regjistruar reduktimin e deficitit të import-eksportit të ushqimeve dhe pijeve me 46 për qind për periudhën 2006-2014. Faktin e reduktimit të këtij deficiti e konsiderojmë përfitim, por për të shmangur llogaritjen e dyfishtë nuk hyn në analizën e kostove dhe përfitimeve (Tabela 6), sepse ajo është e llogaritur në BPV-në totale të bujqësisë.

Në përputhje me të dhënat e Entit shtetërorë të statistikës për periudhën 2006-2014, këmbimi i jashtëm tregtarë është treguar në tabelën 3.

Kur llogariten përfitimet e politikave publike të caktuara mund të marrin edhe numrin e rritur të punësuarve në sektorin në fjalë, duke llogaritur pagat e rritura neto të paguara në vit. Për shkak se pagat neto të paguara janë pjesë e BPV-së së përgjithshme, në analizë nuk janë marrë si përfitime, por lëvizjet e pagës neto në periudhën referuese mund të shërbejnë si një fakt për komente të mëtejshme. Numri i të punësuarve në sektorin e bujqësisë, mesatarisht, për periudhën 2006-2014 arriti në 118,506 punonjës, me çka është konstatuar numri më i vogël i të punësuarve në vitin 2007, kur kishte 107,717 të punësuar dhe numrin më të madh të punonjësve në vitin 2014 që ishte 127 438 të punësuar në sektorin e bujqësisë. Paga mesatare neto në sektorin e bujqësisë për periudhën 2006-2014 vit ka shënuar një rritje të lehtë në vlerë absolute, por kur krahasimin do të shprehim përqindje, atëherë mund të konkludojmë se paga mesatare neto për vitin 2014 është 50 për qind më e lartë se në vitin 2006, e cila korrespondon me rritjen e pagave neto në vend.

Tabela 4 tregon lëvizjen e punësimit në sektorin e bujqësisë nga 2006 në 2014.

Efektet e modernizimit të bujqësisë, si një variabël e efekteve të politikës publike nuk janë marrë në analizën e kostove dhe përfitimeve sepse të ardhurat nga tokat e punëshme nuk kanë rritje të konsiderueshme në tokë, ndërsa sipas Organizatës së Ushqimit dhe Bujqësisë të Kombeve të Bashkuara, efekti i rritjes së përgjithshme të prodhimit bujqësor është për shkak të rritjes së çmimeve të produkteve bujqësore.

Për shembull, në qoftë se duhani më parë, është punuar me dorë, dhe pas futjes së subvencioneve, industria ka blerë një makinë, atëherë ajo është konsideruar si një

përparim teknologjik, pavarësisht nëse makina është e vjetër apo të re. Vetëm në aspektin e përfitimeve neto ndërmarrja ka lëvizje të kufirit teknologjik. E njëjta gjë do të zbatohet për materialet farrore për përmirësimin e cilësisë së produkteve (stërpikjet, etj). Kjo është një përfitimi i madh, por për shkak se nuk ka të dhëna të mjaftueshme nga ajo, në analizë nuk kuantifikohet për shkak se ajo nuk mund të shfaqet si vlerë absolute.

Domethënë, me ndihmën e politikës së subvencionimit të bujqësisë janë bërë disa ristrukturime të fermave bujqësore - Investime në makineri (pa marrë parasysh se çfarë niveli), blerjen dhe dhënien me qira të tokës, kullotave, etj, e cila është një kosto sot, por do të çojë në disa përfitime nesër, që do të krijojë një përfitim sipas supozimeve edhe pas heqjes së kësaj politike.

Sipas tabelës 5 mund të konstatohet se në periudhën e shqyrtuar është rritur vetëm të hyrat për njësi (ha) në produktet bimore (domate dhe specat), rrushi ka një rënie të lehtë, ndërsa kulturat e tjera nuk kanë ndryshime të rëndësishme. Përqindje të caktuar apo pesë deri në 10 për qind rritje në fushës në sipërfaqe duket se është rezultat i përparimeve teknologjike në mekanizim dhe modernizimin e fermave bujqësore dhe presim që kjo rritje të vazhdojë edhe pas politikës së subvencionit, por ne nuk duhet të neglizhojmë faktin e amortizimi i pajisjeve dhe makinerive, të cilat në të ardhmen do të thotë mirëmbajtje të tyre, ndërsa me të edhe koston shtesë të fermave bujqësore.

Kjo analizë ka përcaktuar ndryshimin në numrin e përgjithshëm të traktorëve dhe kombajnave në Maqedoni dhe se numri i traktorëve në vitin 2013 ishte rreth 18067 më e lartë në krahasim me vitin 2007, ndërsa numri i kombajnave në vitin 2013 u rrit me 111 në krahasim me vitin 2007. Është fakt se se me këtë rritje të numrit të traktorëve dhe kombajnave ka progres në modernizimin e fermave bujqësore, por që të njëjtat nuk mund të merren si vlera absolute dhe prandaj nuk janë të përfshira në tabelën e analizës së kostove dhe përfitimeve.

Te kulturat njëvjeçare përfitimet direkte të ndonjë modernizimit bujqësorë shfaqen menjëherë në vitin e ardhshëm si arsye futjen e subvencioneve. Për shembull: futja e ujitjes pikë-pikë pritet që në vitin e tij të parë të rrisë rendimentet deri në 50 për qind në kulturat e caktuara (për shembull misrin, ku rendimentet e për kokërr rriten për 25% dhe në tërësi deri në 53 për qind) që në këtë shembull nuk paraqet rastin e njëjtë.

Me këtë analizë janë identifikuar dhe fermash që përdorin e burimeve të ripërtrishme të energjisë si më poshtë:

- Energjia diellore - 383 ferma;
- Biomasa - 10 ferma;
- Tjetër lloj të energjisë së rinovueshme - 50 ferma.

Karakteristikë e pajisjeve që përdorin burimet e ripërtrishme të energjisë është se efektet e pajisjeve bujqësore shihen menjëherë pas instalimit të pajisjeve dhe kanë një afat të gjatë të përdorimit. Efektet e pajisjeve janë përfitimet për ndërmarrjet bujqësore, ndërsa pajisja është kosto, megjithatë edhe këtë modernizim nuk mund ta vendosim si si vlerë absolute sepse nuk kemi të dhëna të tipit të pajisjes, aq më pak vlerës absolute në total.

**Tabela 3.** këmbimi i jashtëm tregtarë në ushqim dhe pije

Vjet (në 000 denarë)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ushqim dhe pije	-10 486 604	-11.672.483	-14.998.736	-13.273.828	-11.145.879	-15.602.271	-17.561.196	-16.269.057	-16.969.762
Ushqim dhe pije Ndryshimi tepërcës totale vitit në vijim / vit më parë		-1.185.879	-3.326.254	1.724.908	2.127.949	-4.456.392	-1.958.925	1.292.139	-700.705

Burimi: Enti shtetëror statistikor i RM-së

**Tabela 4.**

Numri i të punësuarve dhe të paga e paguar neto për të punësuar në sektorin e bujqësisë

	Gjithsejtë	Gjithsejtë	Gjithsejtë	Gjithsejtë	Gjithsejtë	Gjithsejtë	Gjithsejtë	Gjithsejtë	Gjithsejtë
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Të punësuar sipas sektorit të aktivitetit BUJQËSISË, PYLLTARISË DHE PESHKIMIT	114.777	107.717	119.749	115.581	120.597	120.839	112.623	127.186	127.438
Paga mesatare neto / MKD	10.221	10.536	11.689	14.273	14.284	14.785	15.632	15.641	15.836
Ndryshimi në pagesën e rrogës neto tani/më parë (denarë)		315	1.153	2.584	11	501	847	9	195

Burimi: Enti shtetëror statistikor i RM-së

**Tabela 5.** Përfitimet mesatare për hektar në kulturat më të rëndësishme në kilogramë

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gruri - TOTAL	3.522	3.081	3.010	2.402	3.414	3.076	3.044	3.346	2.696	3.198	3.755
Oriz - TOTAL	5.168	5.270	5.526	6.132	6.241	6.368	6.230	5.992	5.232	5.992	5.895
Rrepa e sheqerit - TOTAL	30.581	36.352	59.286	32.579	/	/	/	/	/	/	/
Luledielli - TOTAL	1.507	1.330	1.620	1.021	1.171	1.879	1.884	1.494	1.270	1.559	1.813
Duhan - TOTAL	1.221	1.498	1.436	1.287	1.001	1.355	1.492	1.348	1.392	1.453	1.553
Domate - TOTAL	19.171	20.362	25.237	21.979	22.868	25.370	29.658	29.411	25.974	23.999	28.065
Speca - TOTAL	15.738	15.658	16.950	16.872	17.286	18.342	19.843	18.174	19.273	17.898	20.637
Rrush - TOTAL	10.276	10.900	10.480	9.840	10.880	12.698	12.648	11.660	11.479	13.836	8.620

Burimi: Enti shtetëror statistikor i RM-së

**Tabela 6.** Rezultatet e analizës së kostove dhe përfitimeve

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<b>Harxhime</b>								
<b>Tip 1 – Direkte - materiale</b>								
Kostot e programit kombëtar për pagesat direkte	986.680	2.652.649	3.925.000	5.318.700	6.233.500	6.932.000	6.885.000	6.499.404
Kostot për programin kombëtar të zhvillimit rural	75.000	132.200	420.000	579.000	340.000	599.938	1.160.000	1.799.695
Akuakulturë	5.718		10.574	64.300	64.500	75.000	90.000	90.000
<b>Harxhime totale</b>	<b>1.067.398</b>	<b>2.784.849</b>	<b>4.355.574</b>	<b>5.962.000</b>	<b>6.638.000</b>	<b>7.606.938</b>	<b>8.135.000</b>	<b>8.389.099</b>
<b>Përfitime</b>								
<b>Tip 1 – Direkte - materiale</b>								
BPV-ja në bujqësi	2.333.282	16.451.800	11.672.426	12.720.700	12.106.500	10.924.062	18.183.000	20.355.305
<b>Përfitime totale</b>	<b>2.333.282</b>	<b>16.451.800</b>	<b>11.672.426</b>	<b>12.720.700</b>	<b>12.106.500</b>	<b>10.924.062</b>	<b>18.183.000</b>	<b>20.355.305</b>
<b>Neto (përfitime - harxhime)</b>	<b>1.265.884</b>	<b>13.666.951</b>	<b>7.316.852</b>	<b>6.758.700</b>	<b>5.468.500</b>	<b>3.317.124</b>	<b>10.048.000</b>	<b>11.966.206</b>
<b>Vlera neto momentale (e diskontuar)</b>	<b>1.265.884</b>	<b>12.546.261</b>	<b>6.168.106</b>	<b>5.231.234</b>	<b>3.888.104</b>	<b>2.162.765</b>	<b>6.018.752</b>	<b>6.581.413</b>
<b>Norma e diskontuar (8,90%)</b>		<b>0,918</b>	<b>0,843</b>	<b>0,774</b>	<b>0,711</b>	<b>0,652</b>	<b>0,599</b>	<b>0,55</b>
<b>Vlera neto momentale e përgjithshme</b>	<b>43.862.519</b>							

## REZULTATET NGA ANALIZA E KOSTOVE DHE PËRFITIMET

Për vlerësimin e Analizës së kostove dhe përfitimeve të politikës së subvencionimit shfrytëzohet koeficientin e përfitimit dhe harxhimit i cili është rezultat nga netoja e normës së diskontuar e cila përcaktohet sipas aukcionit të fundit (22.12.2015) të NBRM të letrave shtetërore me vlerë, norma e obliguesit me 10 vite afat të mbërritjes është 3,5 për qind të cilës shtohet rreziku-premium i shtetit, i vili është 5.40% sipas analizës nga Neë York University „, Shkolla Stern e biznesit.“  $(3.50 + 5.40 = 8.90)$ , i cili do të marrë vlerën aktuale neto në vite.

Kostot që janë llogaritur në analizën e kostove dhe përfitimeve arrijnë në 45 miliardë denarë si vlerë totale absolute për periudhën 2007 deri 2014. Trendi i shpenzimeve për periudhën e analizuar, rritet mesatarisht prër 41 për qind nga viti në vit, ose rreth një miliardë denarë. Për të përcaktuar efektet afatmesme të politikës publike, nëse ajo është ndërprerë në periudhën 2015-2021, gjegjësisht nuk ndahen fonde buxhetore për të subvencionuar bujqësinë, atëherë përfitimet e kësaj politike do të reflektohet si përfitime nga vitet e mëparshme (p.sh.. një traktor që u ble në vitin 2013 dhe është regjistruar si shpenzim në atë vit, në 2019 do të kontribuonte në rritjen e përgjithshme të prodhimit bujqësor).

Rritja mesatare e PBV-së për periudhën e analizuar (2007 - 2014), në krahasim me periudhën referuese 2003-2006 ishte 19.38 për qind. Për periudhën 2015-2021, përfitimi është marrë si rritja e BPV-së në përputhje me tendencat e kaluara të ulura për 5.6 miliardë denarë (shumës mesatare e subvencioneve të paguara). Reduktimi llogaritet sipas metodologjisë së Entit shtetërorë të statistikave, ku shuma e subvencioneve është pjesë e BPV-së.

Rezultati që është fituar nga analiza dhe treguesi i rritjes së BPV-së në bujqësi nuk i referohet rritjes së prodhimit, por është rezultat i rritjes së indeksit të çmimeve të produkteve bujqësore.

Për të përcaktuar kriterin e vlerës neto aktuale të politikave publike, e llogarisim diferencën midis totalit të përfitimeve të diskontuata dhe kostove të diskontuara. Për vlerësimin e kësaj politike përdoret ky kriter, në qoftë se vlera aktuale neto është pozitiv ( $NPV > 0$ ) është konsideruar se kjo politikë është ekonomikisht efikase, dhe për këtë arsye zbatimi i kësaj politike është i justifikuar. Duke pasur parasysh faktin se (NPV) vlera aktuale neto arrin në 43,862,519 mijë, kjo politikë është e justifikuar.

Politika e subvencionimin e bujqësisë mund të konsiderohet si e pranueshme dhe ekonomikisht e mundshme për tu realizuar kur periudha e saj e ripagimit (ROI) është më e vogël se periudha e dakorduar më parë për rikthim. Si afat normal për kthim

marrim parametrat e jetëgjatësisë ekonomike të politikës. Sipas kalkulator (Tabela 6) politika e investimeve do të kthehet brenda nëntë viteve nga fillimi i saj. Por, në qoftë se politika vazhdon të zbatohet në vitin 2015 në katër vitet e ardhshme (dmth 2015 2016 2017 dhe 2018), duke marrë të njëjtin intensitet të rritjes së BPV-së në bujqësi, si dhe shumën e shpenzimeve për pagesën e subvencioneve, periudha e kthimit të investimit do të jetë deri në muajin e gjashtë të vitit 2020. Një dobësi e madhe e këtij kriteri është se ai nuk merr parasysh kostot dhe përfitimet e projektit gjatë periudhës së shfrytëzimit të investimeve, por vetëm totalin e mjeteve të investuara.

## SUGJERIME

Për të maksimizuar efikasitetin dhe efektivitetin e subvencioneve, disa nga masat mund të jenë:

- ✓ 140 milionë euro të parapara për subvencione bujqësore të ndahen dhe të shpërndahen për të në dinamikë përkatëse të konkurrencimit dhe pagesa deri te fermat.
- ✓ Të gjitha kërkesat nga fermerët të cilët kanë të drejtë për subvencione të ndahen në produkt të prodhuar me një cilësi të caktuar, jo si parimi i mëparshme mbi tokë të kultivuar.
- ✓ Fondet e ndara buxhetore për subvencionet të përdoren 100 për qind për:
  - fara dhe material mbjellës për sorta të reja 11 për qind
  - për kulturat konkurruese të eksportit 4 për qind
  - modernizimi i prodhimit 40 për qind
  - stabilizimi dhe standardizimi i proceseve për rezultate të qëndrueshme 9 për qind
  - rritja dhe ri-investimi i prodhimit bujqësor 0.5 për qind
  - rritja e cilësisë së produkteve 3 për qind
  - prodhimi organik 30 për qind
  - stimulimi i prodhimit të produkteve ekologjikisht të shëndosha 2 për qind
  - trajtimin agrohemikal i tokës 0.5 për qind
- ✓ Krijimi i tre strategjive (perimeve, prodhimit blegtoral dhe akua kulturës) për zhvillimin e prodhimit bujqësor dhe për të përmirësuar pronat bujqësore, e cila do të bazohet në përmirësimin e cilësisë dhe vlerën e shtuar të produkteve bujqësore të cilat do të bëhen konkurruese në tregjet e huaja, nga të cilat do të ketë dobi shteti është fluksi i valutës së huaj dhe rritja e eksporteve.
- ✓ Rishikimi i Strategjisë Kombëtare për zhvillim të bujqësisë dhe zhvillimit rural 2013-2017 - Qasja analitike
- ✓ Një ndryshim drastik në politikën e subvencioneve, me qëllim të:
  - Rritjes së subvencionimit të produkteve të cilësisë më të lartë në kategori të caktuara;
  - Subvencionimi i vlerës së shtuar të produkteve;

- Krijimi i një marke të produkteve tradicionale;
  - Krijimi i produkteve me origjinë gjeografike të RM;
  - Investimet në objektet e kontrolluara dhe kushtet e prodhimit;
  - Investimet në sistemet për kursimin e energjisë dhe burimeve natyrore.
- ✓ Përgatitja e strategjisë së tetë të rajoneve të planifikuara që lidhen me nevojat specifike të rajoneve të lidhura me nevojat e kapaciteteve ekzistuese në industrinë ushqimore, çfarë lloji të produkteve kanë nevojë, dhe cili produkt importohet, për të filluar prodhimin të ne. Praktika të tilla do të rriste prodhimin bujqësor dhe kështu të reduktojë importet.
- ✓ Strategji për subvencionimin e cilësisë së produkteve bujqësore do të kontribuonte në konkurrencën më të madhe në tregjet e huaja, me atë edhe plasman të 23 për qind të prodhimeve bujqësore të Maqedonisë, çmimet e larta të shitjes dhe rritjen e eksporteve me 40 për qind
- ✓ Regjistrimi i tokës bujqësore (ata 33.34 për qind të kategorizuara si tokë e punueshme sepse 66,66 janë si kullota)
- ✓ Regjistrim i resurseve ekzistuese të cilat janë në disponim, të cilat mund të vejnë në funksion bujqësinë.

## PËRFUNDIM

Zbatimi i analizës së kostove dhe përfitimeve të politikës publike të subvencionimit të bujqësisë, si një mjet i dobishëm për të provuar qëndrueshmërinë ekonomike dhe mundësinë e futjes së saj, që në afatshkurtër ose afatgjatë efekti duhet ta risë volumnin dhe cilësinë e prodhimit në aspektin degës amë efikasitetin e saj dhe efektivitetin.

Rezultati i analizës së kostove dhe përfitimeve të politikës publike të subvencionimit aludon bujqësore në vlerën e shtuar në prodhimin bujqësor në vitet në të cilat është realizuar, dhe kjo do të ndodhë në qoftë se ajo vazhdon të zbatohet në vitet e ardhshme.

Procedura të gjata dhe kostot e larta administrative, për konkurrim për shfrytëzimin e fondeve për subvencione bujqësore.

Pavarësisht investimeve në modernizimin e fermave bujqësore, ato nuk e kanë rritur sipërfaqen e tokës së punueshme dhe nuk e kanë rritur prodhimtarinë bujqësore. Kështu konkludohet se modernizimi nuk do të kontribuon në rritjen dhe zhvillimin e fermave bujqësore.

Politika publike e subvencionimit të bujqësisë nuk kontribuon në ri-investimin e prodhimit bujqësor, nuk ka edhe kursim të prodhuesve bujqësorë.

Vëllimi i vogël i tregut vendorë, si dhe proceset e pa standardizuara në prodhimin bujqësor që çojnë në kosto të larta të prodhimit, dmth kosto të lartë në çmimin e një produkti që



ka ndikim negativ në ndërtimin e një pozicioni konkurrues si brenda vendit ashtu dhe në tregjet e huaja.

Subvencionet janë „injeksion“ i përkohshëm për të mbuluar koston e jetesës së fermerëve.

Strategjia për Zhvillimin e Bujqësisë, e cila nuk ka rezultat pozitiv, nuk duhet të zbatohet si politikë publike, sepse ajo nuk do të prodhojë vlerë të shtuar në bujqësi, e as në të gjithë ekonominë.

Për të shtypur kushtet që do të çojnë në ndarjen joadekuate të mjeteve buxhetore të destinuara për të subvencionuar bujqësinë, është e nevojshme që procesi të jetë gjithëpërfshirës dhe transparent, i cili do të ofrojë një mundësi të kontrollit financiar, transparencës dhe monitorimin e zbatimit të politikave publike.

Edhe përkaj të aplikimit të politikës për subvencionimin e bujqësisë dhe zhvillimit rural ka një rritje të migrimit rural-urban, dhe braktisja e plotë e hapësirave rurale në kërkim të një jete më të mirë dhe cilësi të mirë.

Rezultatet e pritura të politikës publike të subvencionimit të prodhimit bujqësor ishin që të kontribuojë në zhvillimin, kryesisht në industrinë ushqimore, rritjen e eksporteve bujqësore, duke ulur importet e produkteve ushqimore dhe zhvillimin e zonave rurale, të cilat nuk u materializuan.

Arritja e avantazhit të qëndrueshëm konkurrues në bujqësi në Maqedoni si pjesë e qëllimeve të zhvillimit të një ekonomie është sfida e ndërkombëtarizimit të fermerëve për të vepruar dhe për të punuar së bashku me një strategji për përfshirje në tregun global.

Programet e qëndrueshme të zhvillimit mundësojnë shfrytëzimin maksimal të burimeve bujqësore, të cilat do të çojnë në përdorimin e të mirave të natyrës dhe ndikimi i saj në zhvillimin e qëndrueshëm bujqësor.

Aplikimi i politikës së subvencionimit të bujqësisë ka bërë ndryshimet në të ardhurat kombëtare, pra nuk ka ndryshime në mirëqenien e komunitetit të synuar, që tregojnë jo efikasitet ekonomik.

Ne fund kemi ardhur në përfundim se politika publike e subvencionimit të bujqësisë është një mase sociale në vend të politikas së zhvillimit.

## BIBLIOGRAFIA

- [1] Државен завод за статистика на РМ (2015) *Бруто домашен производ, 2013. Статистички преглед: Национална економија и финансии.*
- [2] Службен весник на РМ бр. 134/2012. *Национална програма за развој на земјоделството и рурален развој, за период 2013-2017 година.*
- [3] Службен весник на РМ бр. 194/2014. *Програма за финансиска поддршка во рибарството и аквакултурата за 2015 година.*
- [4] Службен весник на РМ бр. 196/2014. *Програма за финансиска поддршка на руралниот развој за 2015 година.*
- [5] Службен весник на РМ бр. 200/2014. *Програма за финансиска поддршка во земјоделството за 2015 година.*